

GaInAsP/InP LED-ek kutatása és spektroszkópiai alkalmazása a közeli infravörös tartományban

Fény abszorpció és reemisszió egyetlen szélessávú LED chip szerkezetében

---

NÁDAS JÓZSEF

TÉMAVEZETŐ: DR. RAKOVICS VILMOS

Tartalom

Feladat ismertetése

Korábbi félévek munkájának áttekintése

Jelen félévben elvégzett feladatok és eredmények

Kutatás további irányai, feladatok a következő félévre

Feladat

Biológiai eredetű szerves anyagok indikatív kimutatásához és spektroszkópiai vizsgálatához optimalizált GaInAsP/InP LED tervezése és készítése kéziműszerekben történő alkalmazásra

Követelmények: [1] [7]

- miniatürizálás, pontszerűség a pontos optikai leképezéshez
- kis fogyasztás, önálló kéziműszer (laptop nélkül)
- nagy intenzitás
- vizsgálandó anyaghoz illesztett széles hullámhossz tartomány [4]

Sajátos, egyedi tulajdonságokkal bíró LED-et kell készíteni. [5]

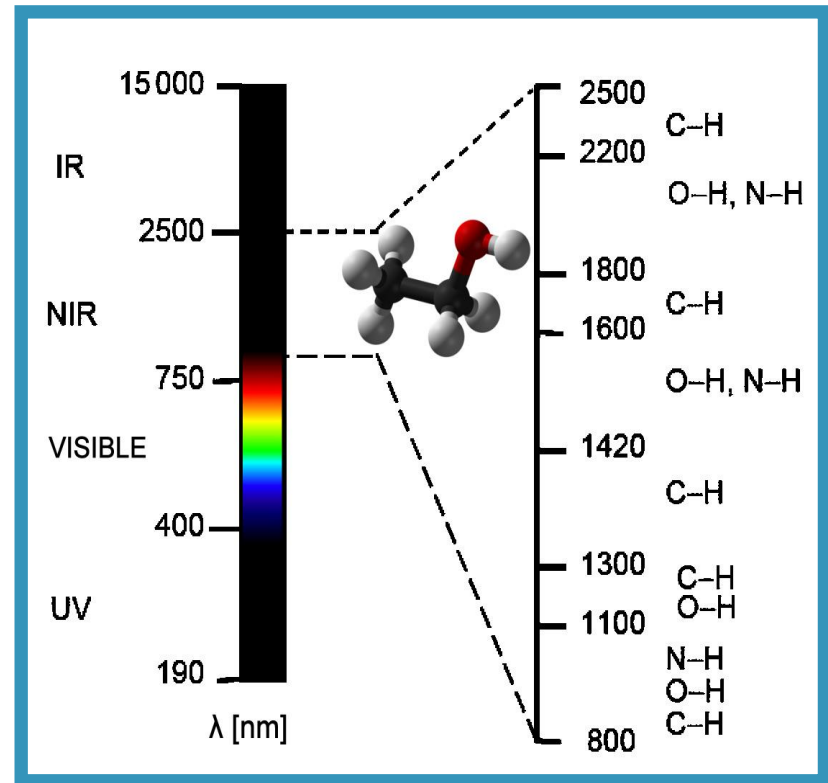
Közeli IR

-OH, -NH, -CH funkciós csoportok kimutatása

kötések vegyértékrezgéseire jellemző rezonancia-hullámszám $2500-4000\text{ cm}^{-1}$, (kb. $4-2.5\text{ }\mu\text{m}$)

1-3. felharmonikus közeli IR-ben helyezkedik el, nagyságrendekkel kisebb jelek is hatékonyan mérhetők

felharmonikusok hullámhosszán „mélyebbre” látni az anyagban [1]

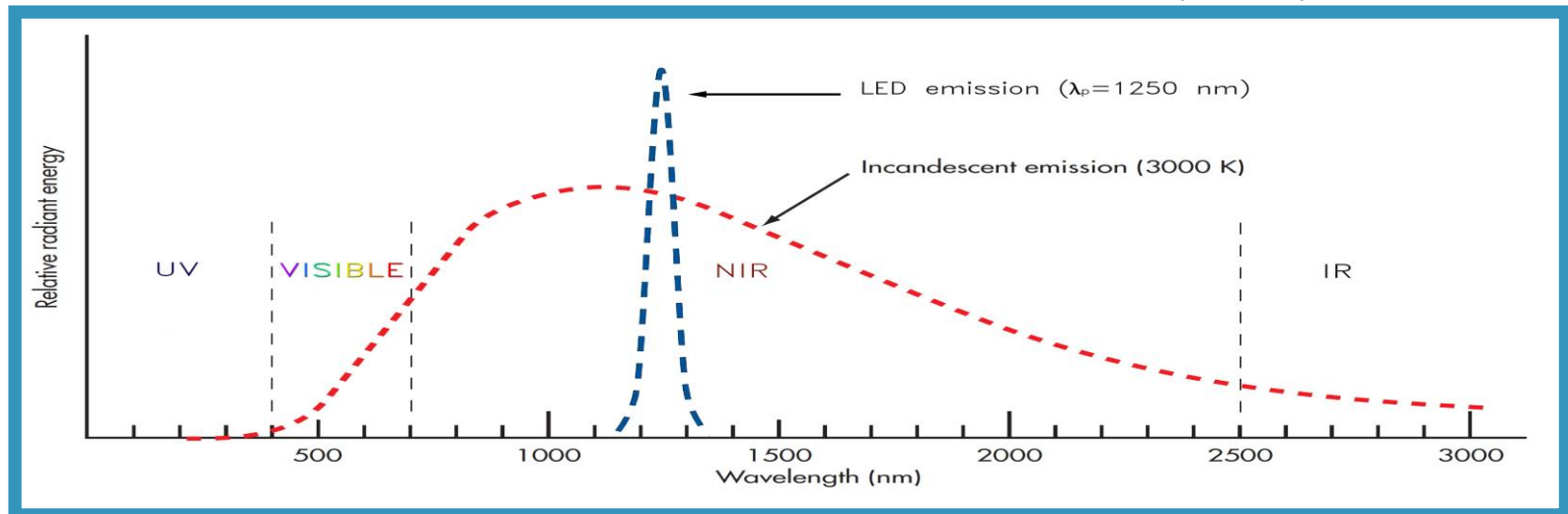
Miért LED?

Izzólámpa

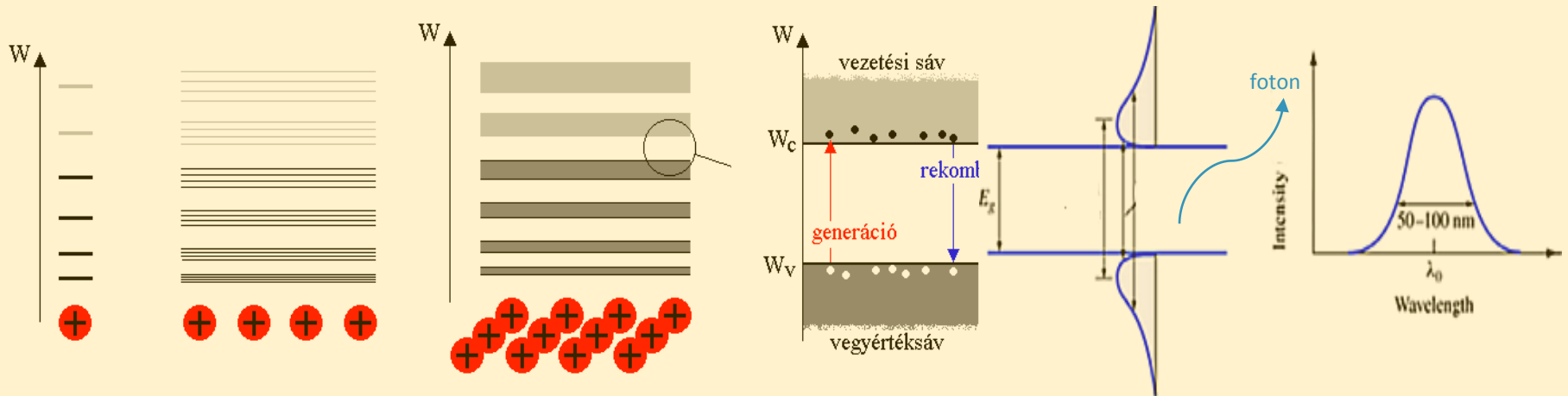
- + Folytonos spektrum IR-ben
- Miniaturizálás nehézkes, nem pontszerű
- Válaszidő hosszú ($\times 10^{-1}$ s)
- Sugárzás erősen feszültségfüggő
- Élettartama rövid ($\times 10^3$ h)

LED

- Tervezhető, de keskeny tartományú sugárzás
- + Miniaturizálható, pontszerű
- + Válaszidő rövid ($\times 10^{-9}$ s)
- + Munkapont könnyen beállítható
- + Élettartama hosszú ($\times 10^4$ h) [2]

LED fénykeltése

Az egyedülálló atom energiaszintjei a kristályban sávokká szélesednek.

A legfelső, (majdnem) teli sávban lyukak és a fölötté levő, (majdnem) üres sávban elektronok rekombinációja során foton keletkezhet [21].

Gerjesztés: elektromos (nyitóirányú áram) vagy fény (foton energia)

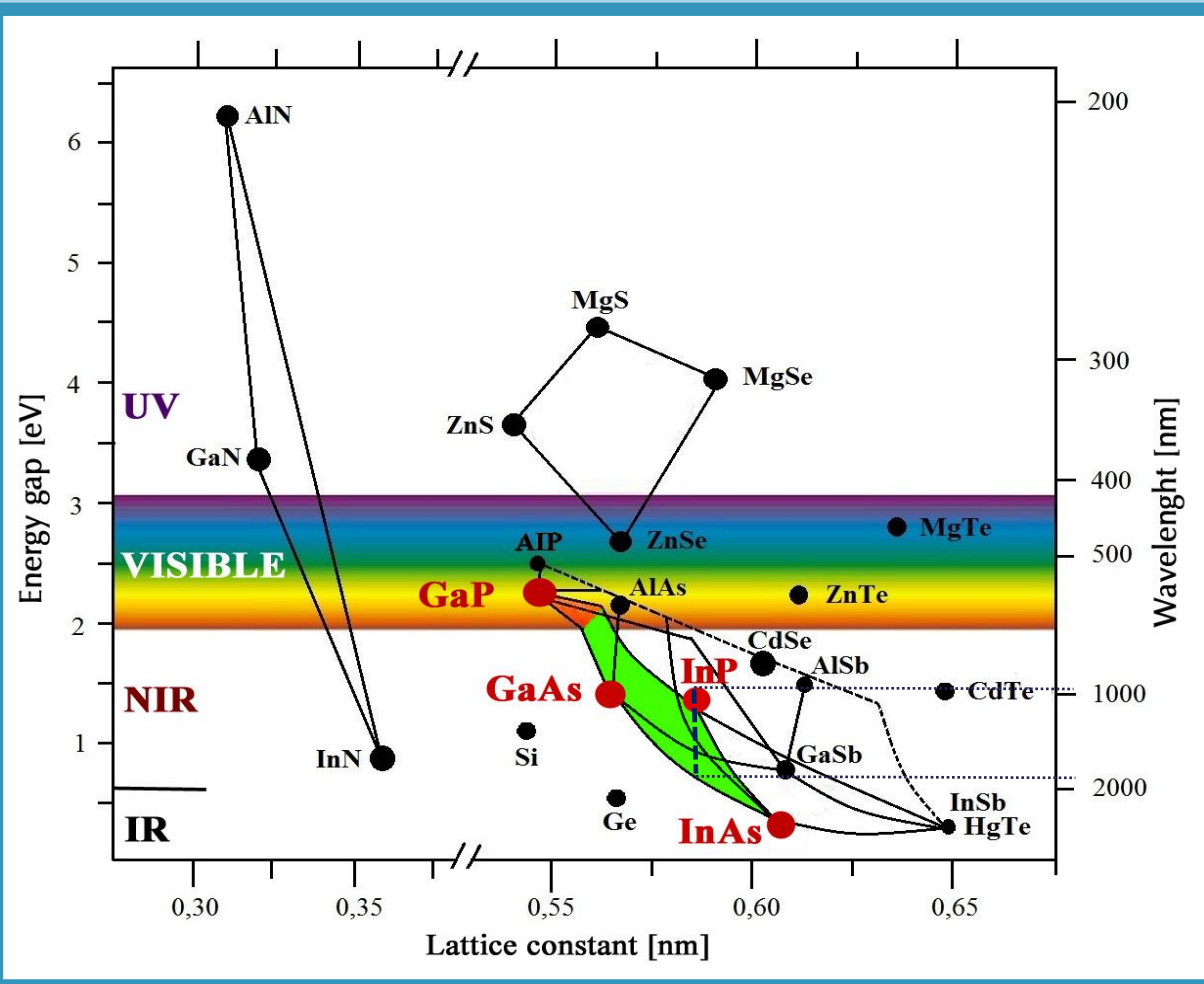
Anyag- rendszerek

*Vegyületfélvezetők
rácsállandó-tiltottsáv-
hullámhossz összefüggése*

változtatni kell a
fénykibocsátó félvezető
réteg összetételét

GaInAsP/InP keskeny és
hangolható a hullámhossz,
közben a rácsállandó
változatlan marad

960-1670 nm tartományban
az InP-hoz rácsillesztett LED
(hordozó abszorpciója
elhanyagolható).

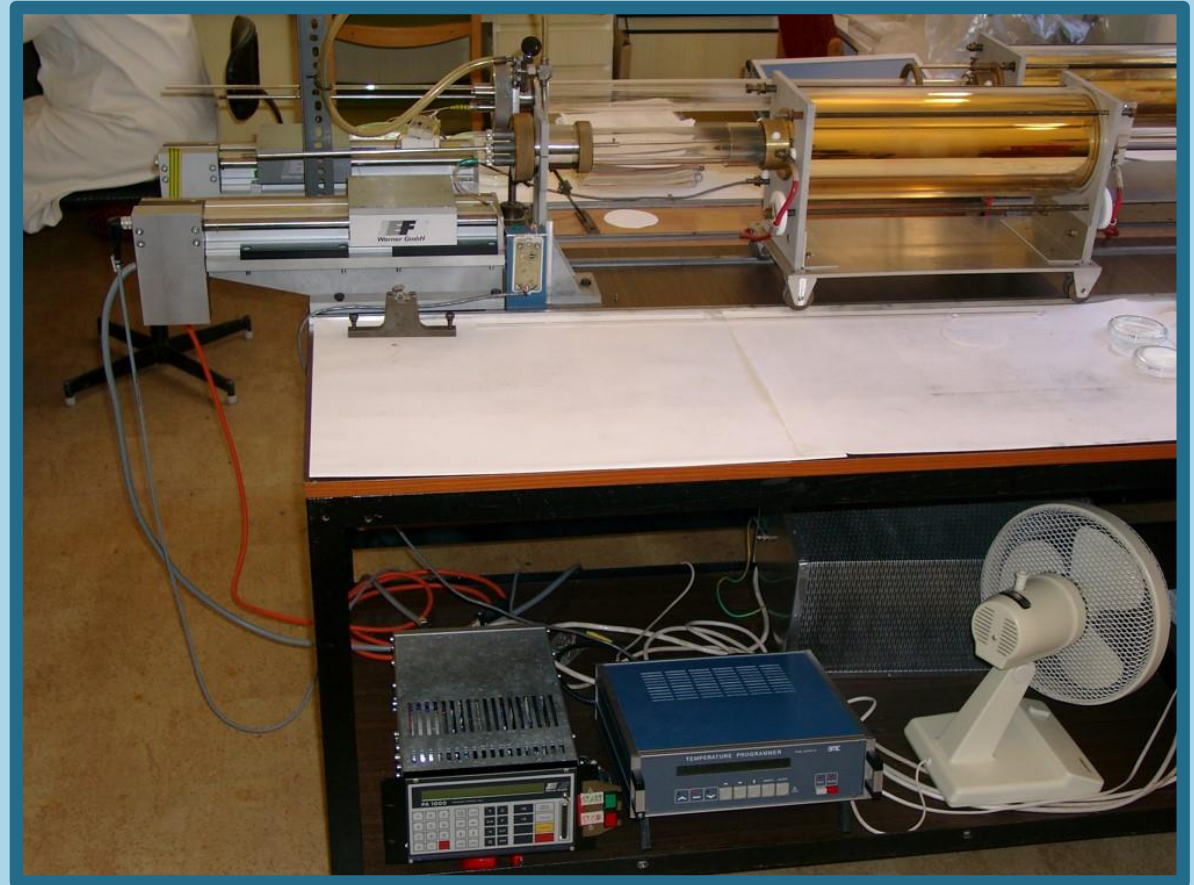
[3]

LPE technológia

Liquid Phase Epitaxy

Folyadékfázisú epitaxia

- nagyon pontosan beállíthatók kis rétegvastagságok
- viszonylag olcsó és egyszerű
- anyagtakarékos
- gyorsan készíthetők kis sorozatok
- kísérleti-kutatási célokra és kissorozatú gyártásra ideális

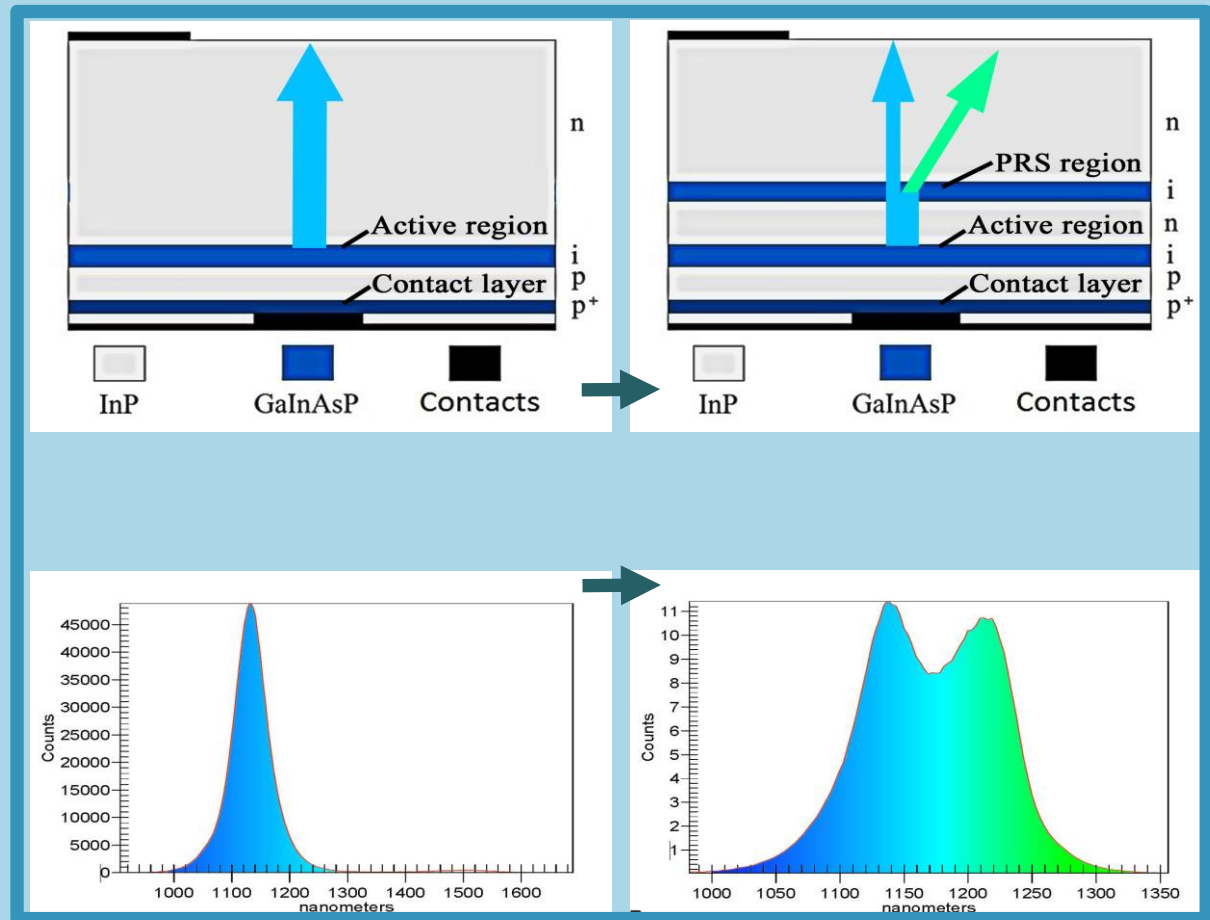

Sávszélesítés lumineszkáló réteggel

Elsődleges rétegben keletkező sugárzás csak részben lép ki változatlan formában a diódából,

Egy része a további rétegeket gerjeszti majd lumineszkálással több sugárzási csúcsot valósít meg

PRS=Photon Recycling Semiconductor

Kutatási irányok

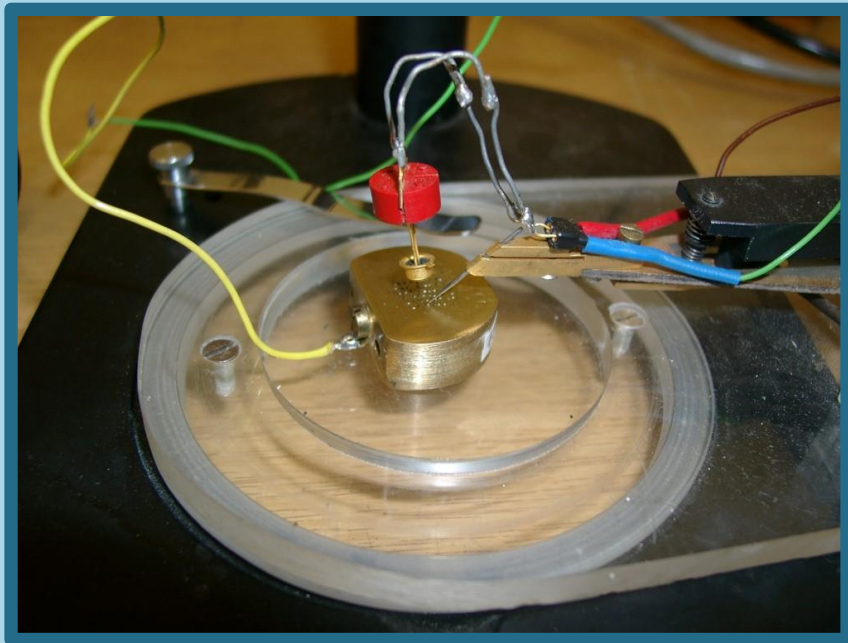
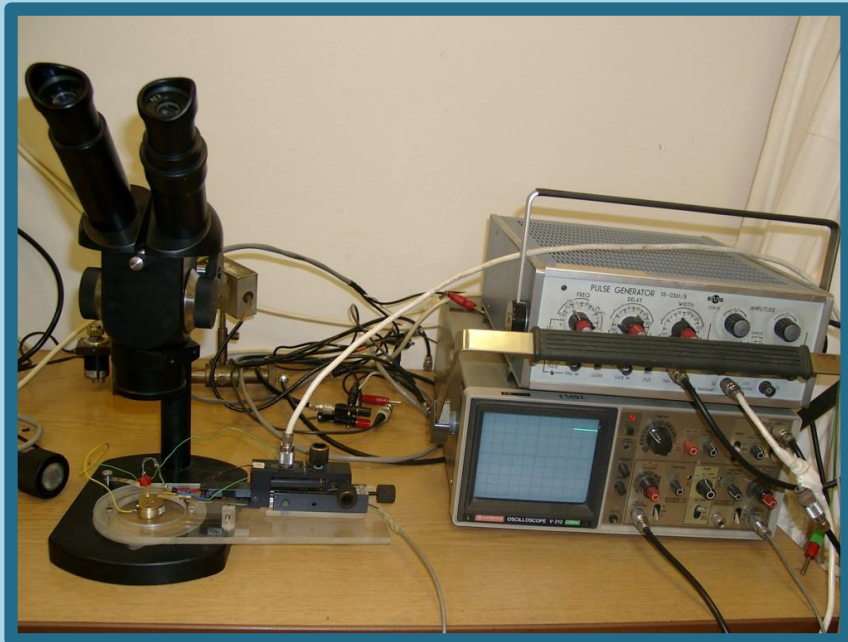
Elméleti kérdések:

- Lehet-e 3 rétegű (4-5-stb. rétegű?) GaInAsP/InP NIR LED-eket készíteni?
- Ha igen, milyen áron? (hatásfok, technológiai nehézségek, gazdaságosság)
- Pufferrétegek szükségesek, de szerepük nem tisztázott, ennek vizsgálata.
- Rétegvastagságok szerepe.
- Rétegek egymásra hatásának szerepe (p-n átmenet és lumineszkáló réteg kölcsönhatása, szomszédos lumineszkáló rétegek kölcsönhatása)

Mérések

Tűs méréssel a LED teljes emisszióját és karakterisztikáját lehet mérni.

További mérési mód a külső gerjesztéssel mért lumineszkálás.

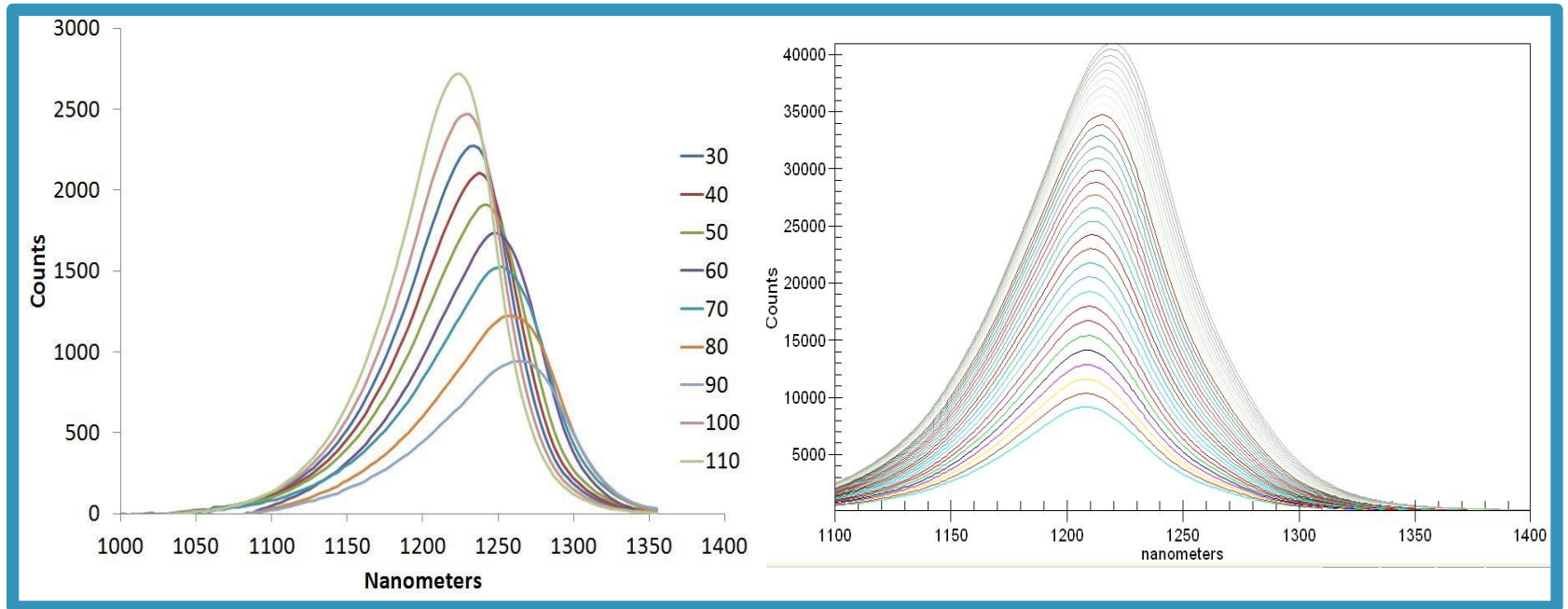

Mérések

Bemért tokozott LED-ek.

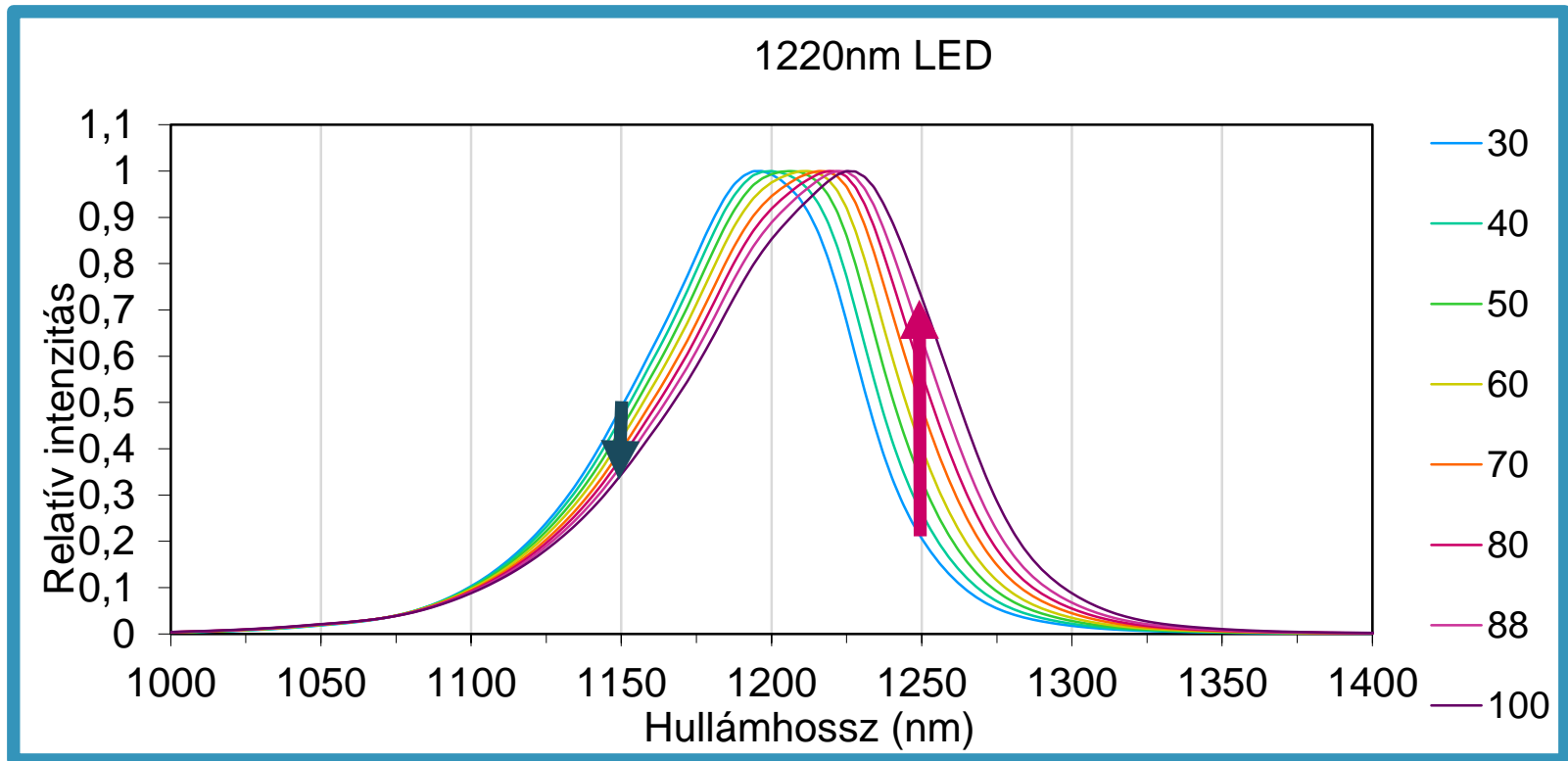
Hőmérsékletfüggés

Hőmérsékletnövekedés hatására a sugárzási csúc a nagyobb hullámhossz felé tolódik, miközben a hatások csökken ill. az eloszlás alakja változik.

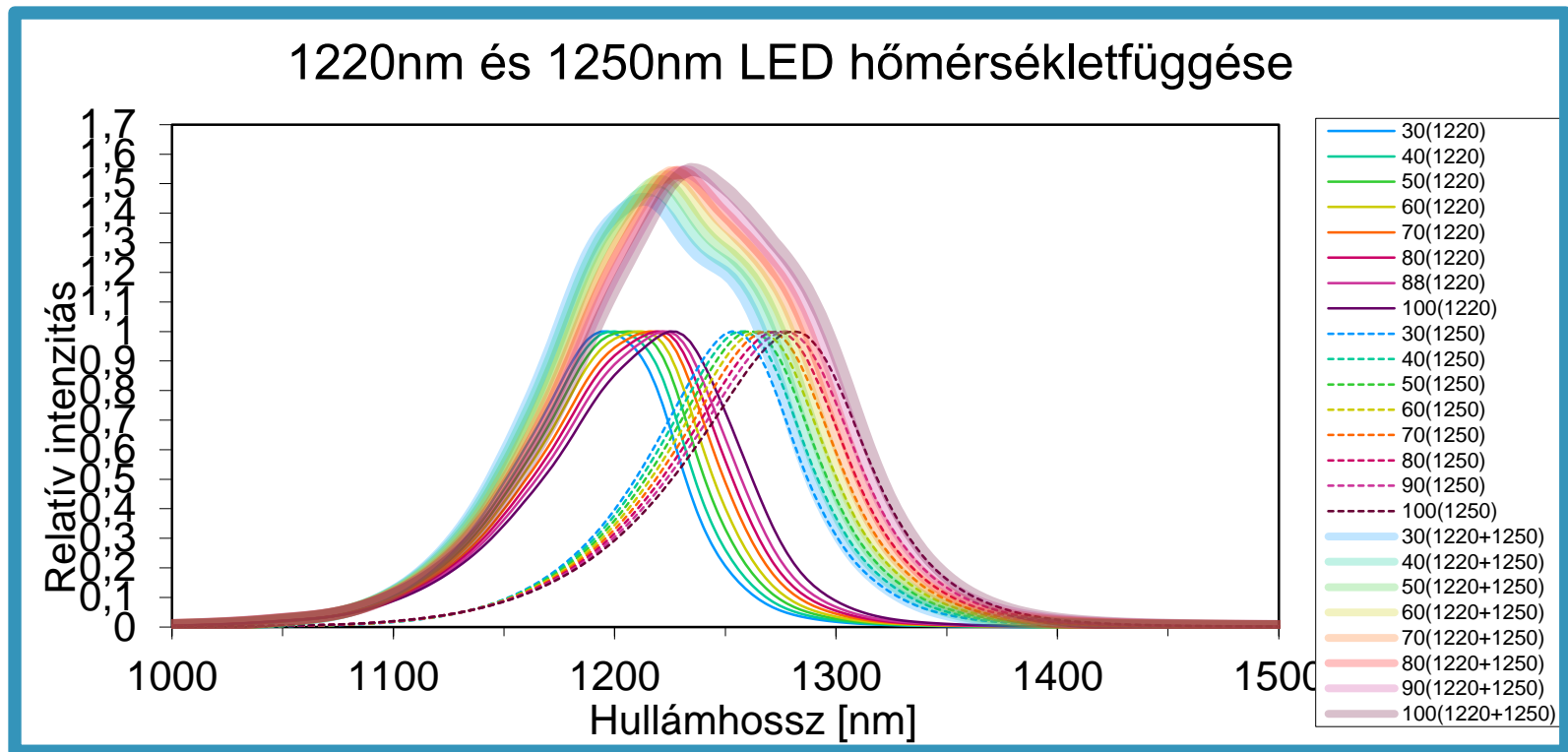
Nagy áramsűrűségek esetén vörös eltolódás a hőmérsékletemelkedés miatt, kis belső hőellenállás esetén a nagy áramok miatti kék eltolódás kis mértékben kompenzálja ezt. [5]

Hőmérsékletfüggés

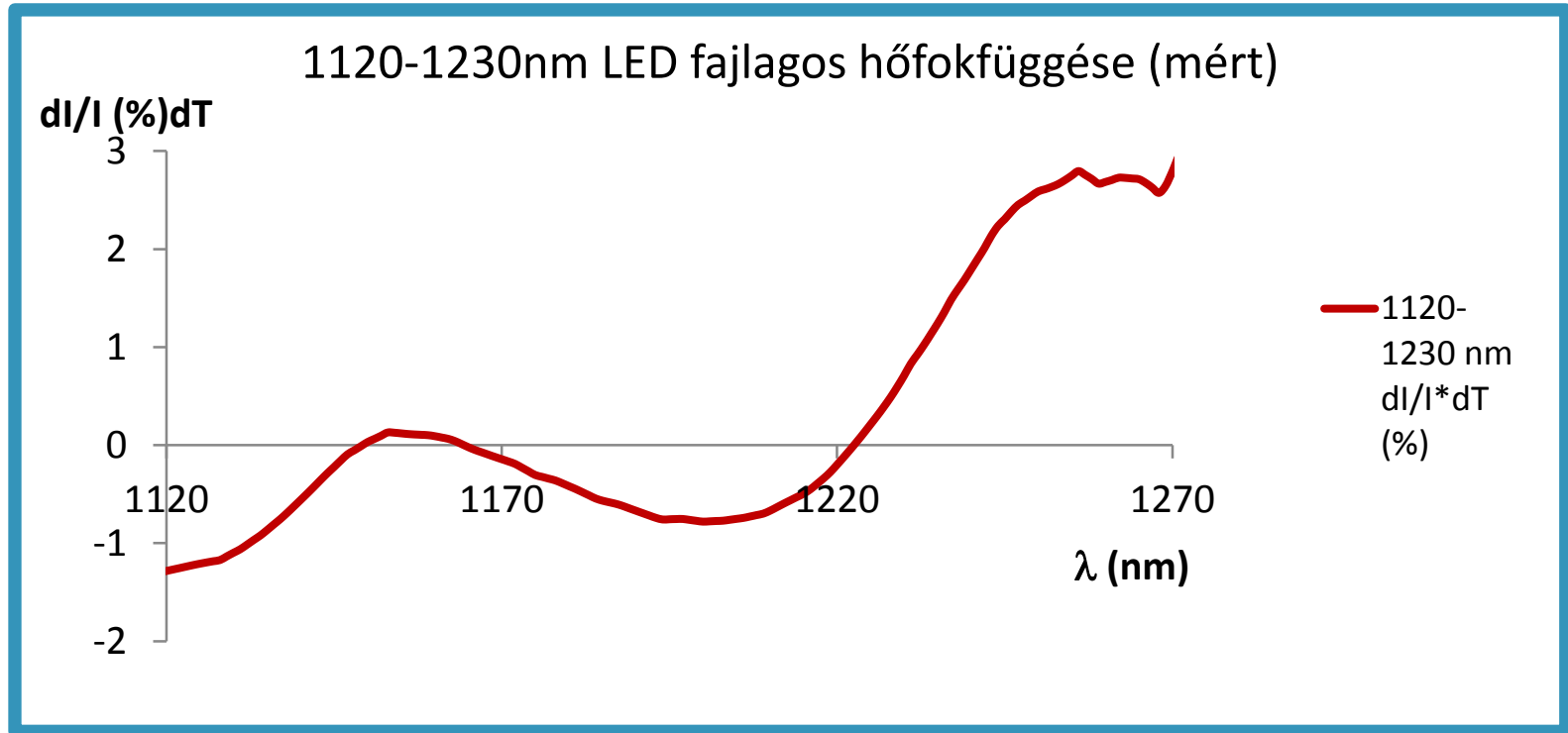
Hőmérsékletváltozás hatására egymáshoz közel álló hullámhosszokon nemlineárisan és ellentétes irányban változhat a sugárzás intenzitása

Hőmérsékletfüggés

A két réteg sugárzása összeadódik, de hőfokfüggés jellege nem változik

Hőmérsékletfüggés

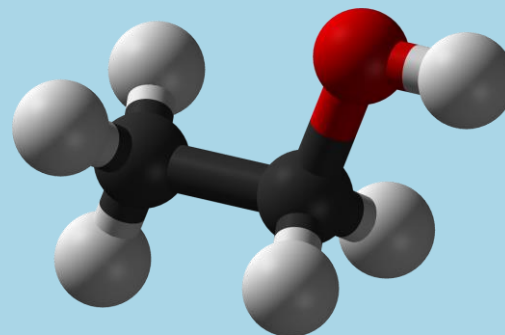

Lumineszkáló 1120-1230nm-es LED mért fajlagos (%) hőfokfüggése. A két sugárzási csúcs közt közel lineáris szakasz. Hőmérséklet kompenzálás nélküli mérés-technikai felhasználási lehetőség.

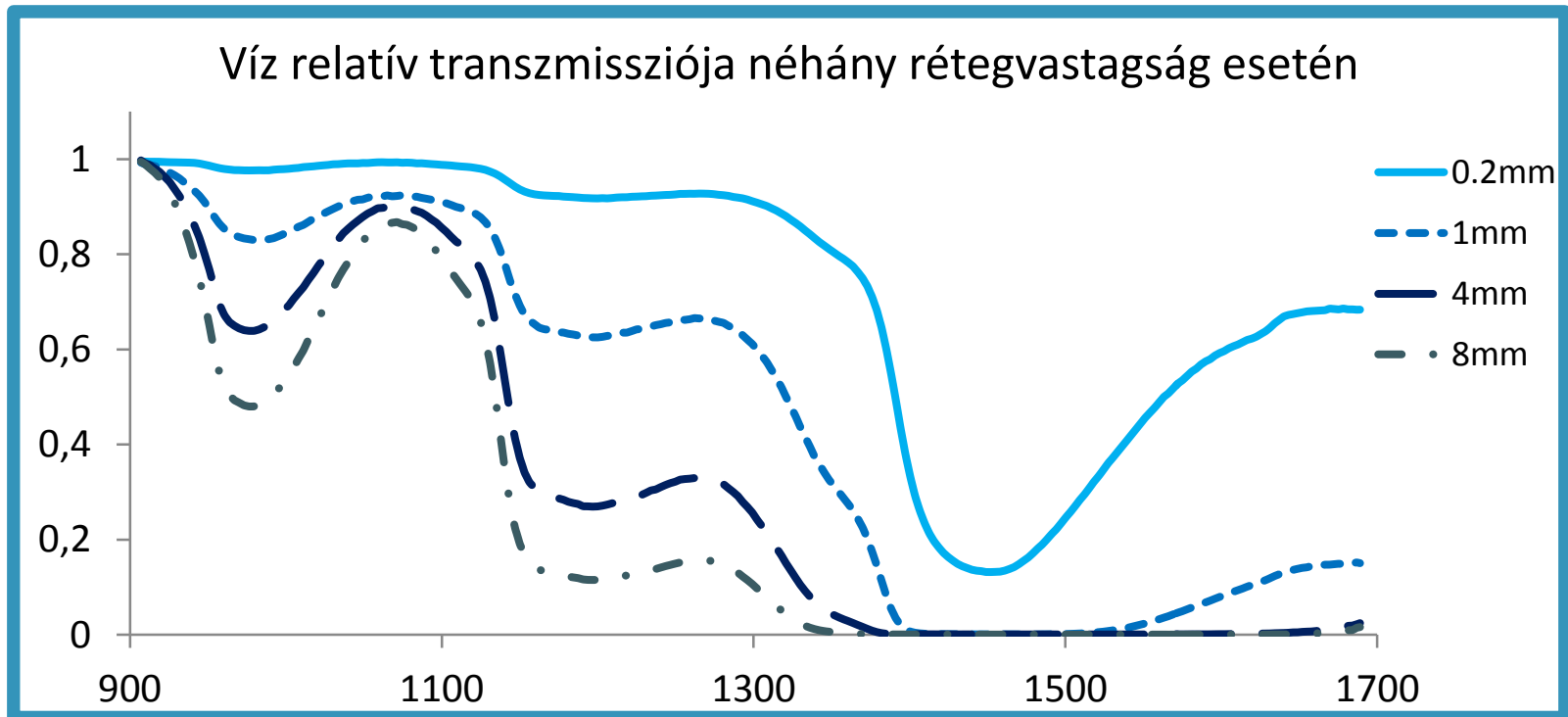

Etanol kimutatása vízben

- Modellanyag – jól reprezentálja szerves anyagok mérését a gyakorlatban (pl. etanol, víz és „egyéb” szerves anyagok arányainak kimutatása)
- Emberi szövetek, szerves növényi anyagok –OH –CH kötéseinek kimutatása vízben nagyon hasonló
- Projektfeladat

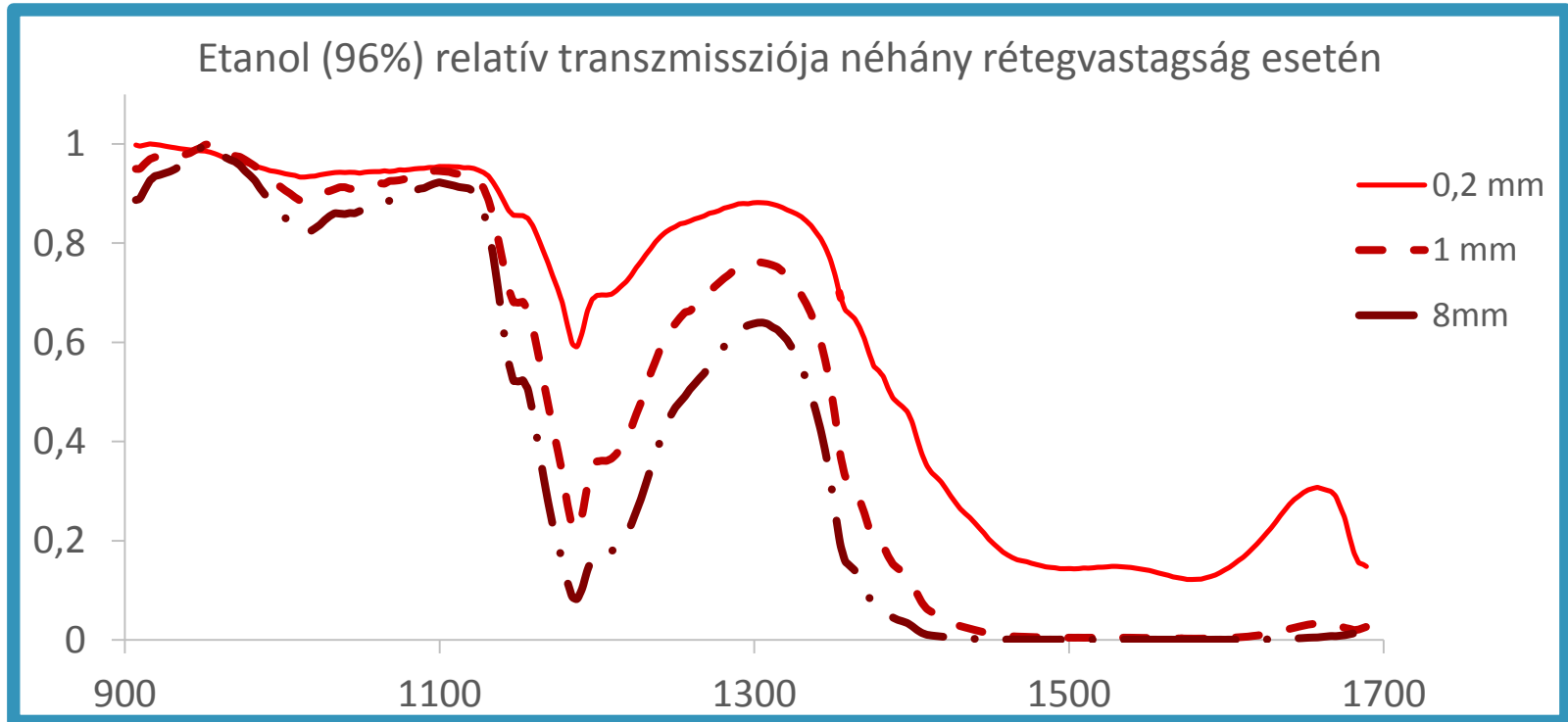

Etanol kimutatása vízben

Célszerű kis rétegvastagságokat mérni, ahol a víz relatív transzmissziója nagy és a mérendő anyagra jellemző abszorpció a vízhez képest nagyobb

Etanol kimutatása vízben

Az etanol –CH és –OH kötéseire jellemző 1200nm körüli tartományban a jelentős abszorpció. Ha cukroktól is meg kell különböztetni, akkor az 1300nm-es hullámhosszat is mérni kell.

Műszerek etanol-víz mérésére

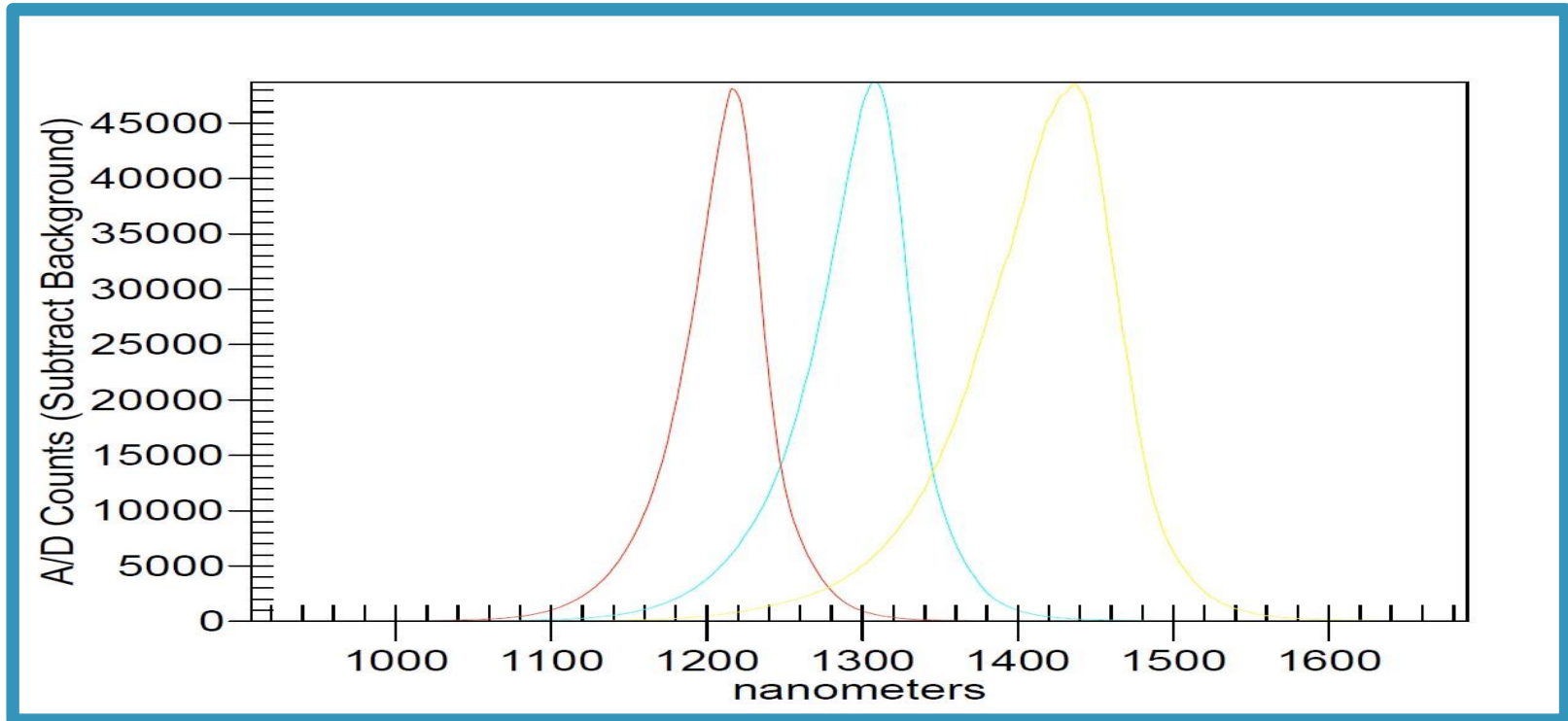
Módszerek:

- laborműszerekkel
  - teljes spektrum felvétele
  - komplett spektrofotométer szükséges
  - csúcsok meghatározása
  - többismeretlenes egyenletrendszerrel
- kézi műszerek
  - egyszerű felépítés, egyszerű metodika, egyik ilyen:
  - 3 hullámhosszon mérés
    - ahol azonos a két összetevő abszorpciója
    - ahol az egyik sokkal nagyobb (helyi maximum)
    - ahol a másik sokkal kisebb (helyi minimum)

[11]

Létező szabadalom etanol-víz mérésére

Szabadalomban <US8106361B2> etanol kimutatására (kézi műszerrel), a méréshez használandó három független LED sugárzása egy diagramban ábrázolva (MFA-ban fejlesztett LED-ek)

Mérési elrendezések

Mérési alapelrendezések:

- szélessávú forrás – minta – 3 detektor

- szélessávú forrás – minta – 3 szűrő – 1 detektor

- 3 fényforrás – minta – 1 (nagyfelületű)detektor

Mérési elrendezések

- **3 keskenysugárzó LED + ref. dióda – minta – 1 detektor**

Hátránya: nagyfelületű detektor kell

nagy felületű detektor kell, nagy a sötétárama

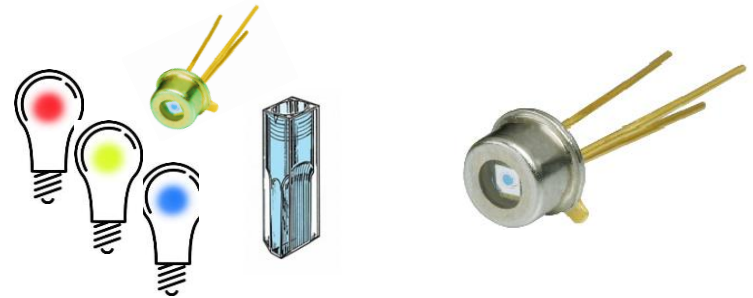
nem pontszerű

geometriailag nem optimális az elrendezés

hőmérséklet függése, öregedése eltérő

szűrőzése (ha szükséges) drága

monitordióda téves referenciaszintet szolgáltat

- **1 többsávú LED – minta – 1 szendvicsdetektor**

Előnye:

többsávú LED esetén pontszerű sugárforrás

hullámhosszeloszlása stabil

hőmérséklet- és áramingadozás függése minimális

optimális geometriai elrendezés

könnyen elkülöníthető hullámhosszok

szűrőzése (ha szükséges) olcsó

olcsó Si diódával a minta után is mérhető a referenciaszint

Etanol-víz elegy mérése mint célfeladat

---

3 keskenysugárzó LED – minta – 1 detektor

$\lambda_1=1200$ nm: $\alpha_{\text{H}_2\text{O}} = \alpha_{\text{C}_2\text{H}_5\text{OH}} \rightarrow$ egyenlő abszorpció

$\lambda_2=1300$ nm: $\alpha_{\text{H}_2\text{O}} \gg \alpha_{\text{C}_2\text{H}_5\text{OH}} \mid \alpha_{\text{C}_2\text{H}_5\text{OH}}(\lambda) \geq \alpha_{\text{C}_2\text{H}_5\text{OH}}(1450) \rightarrow$ etanol min. absz.

$\lambda_3=1450$ nm: $\alpha_{\text{H}_2\text{O}} \gg \alpha_{\text{C}_2\text{H}_5\text{OH}} \rightarrow$ víz max. absz.

Detektor: Si 1100 nm-ig + InGaAs 1700 nm-ig mér -> szendvicsdetektor

Kalkuláció: mért értékek $\lambda_1; \lambda_2; \lambda_3$ -nál ($\lambda_1 \pm \Delta\lambda; \lambda_2 \pm \Delta\lambda; \lambda_3 \pm \Delta\lambda$ -nál)

empirikus és kalibráción alapuló függvénnel etanol koncentráció

Etanol-víz méréshez LED

Célfeladatra
kifejlesztett LED:
1200-1400 nm

jó hatásfokú

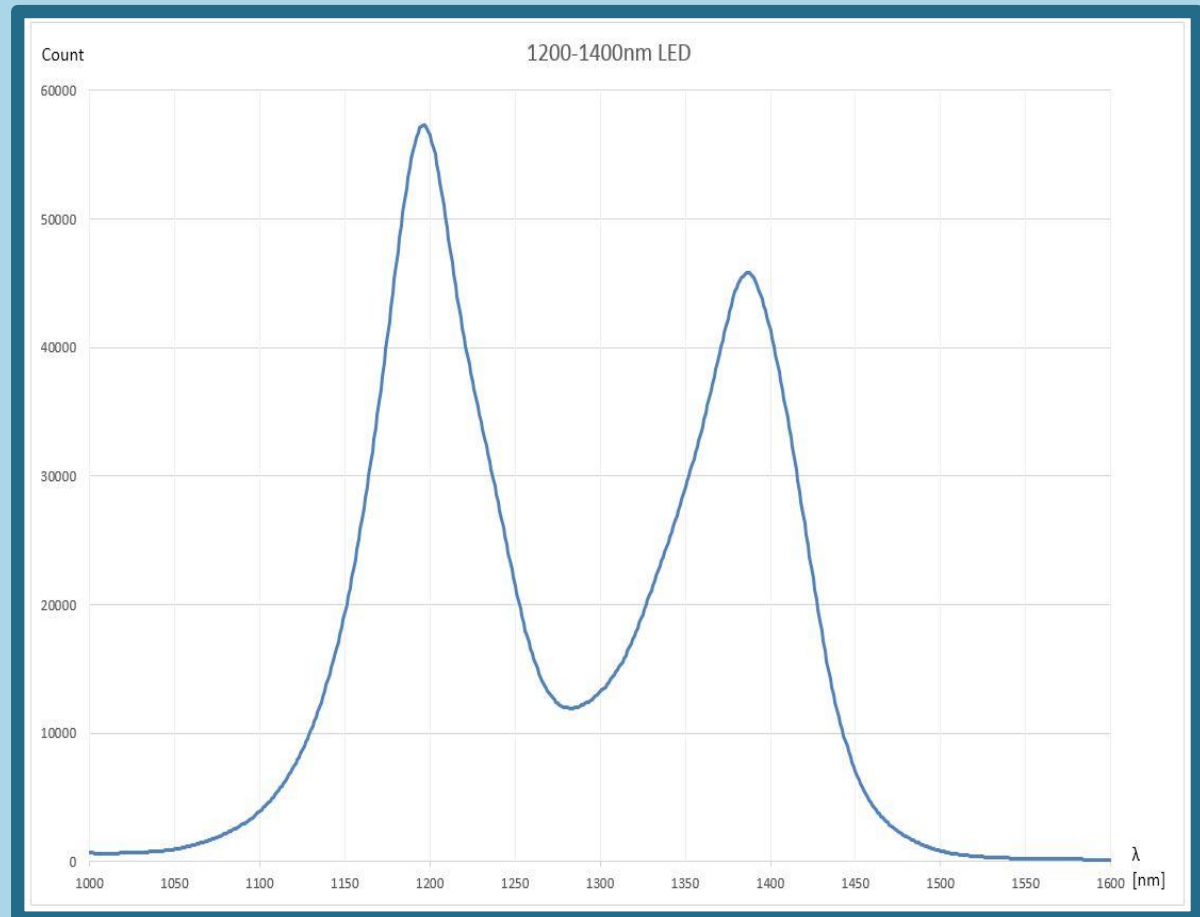
széles sugárzási
tartomány

sugársűrűsége magas
(nem a sugárzott
teljesítménye)

Célfeladatra (csak víz-etanol) elegendő két
hullámhosszon ($\lambda_1; \lambda_3$) mérni

LED InGaAsP:

- két hullámhosszon sugároz ($\lambda_1; \lambda_3$)

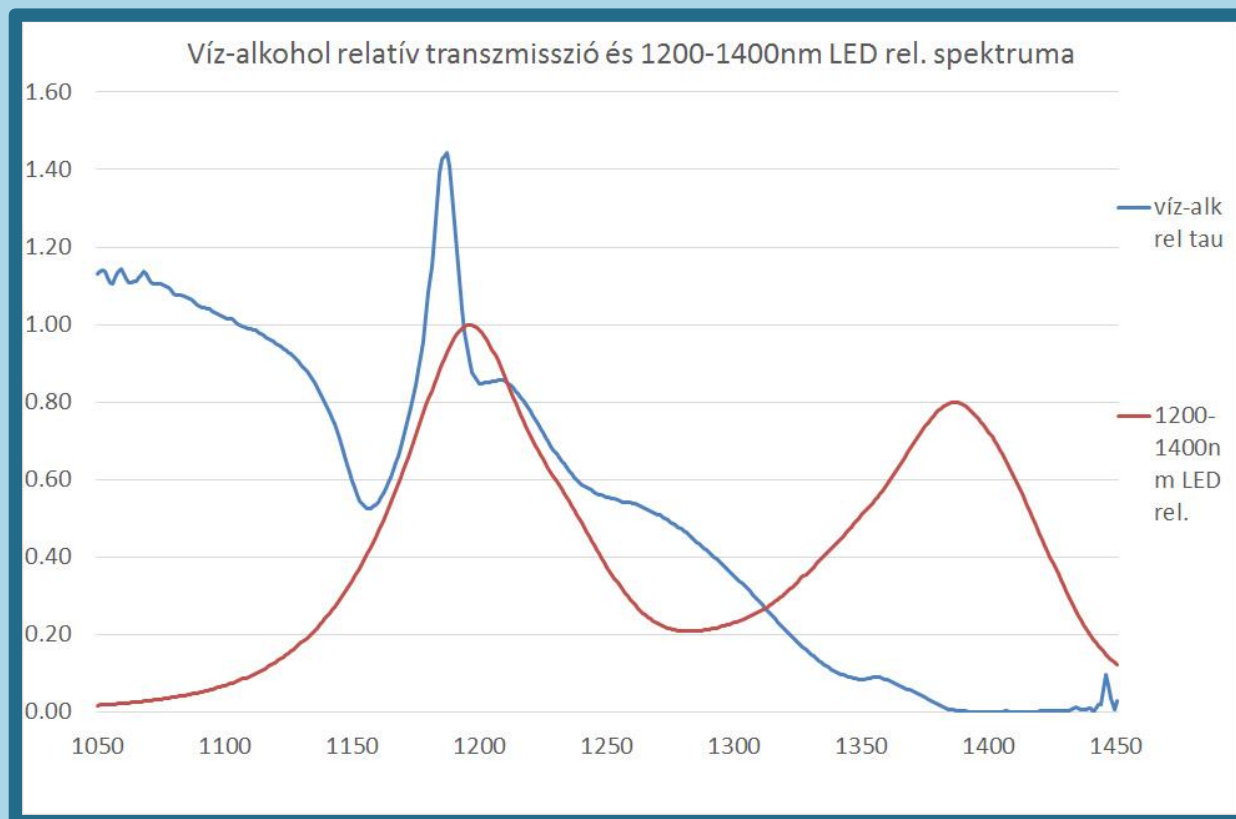

Etanol-víz méréshez LED

Célfeladatra
kifejlesztett LED:
Miért nem 1450nm?

Víz abszorpciós csúcs
1450 nm-nél $\rightarrow$ 0
intenzitás

LED spektruma
„kilógna” a
legnagyobb
meredekségű (1390-
1400 nm) szakaszból

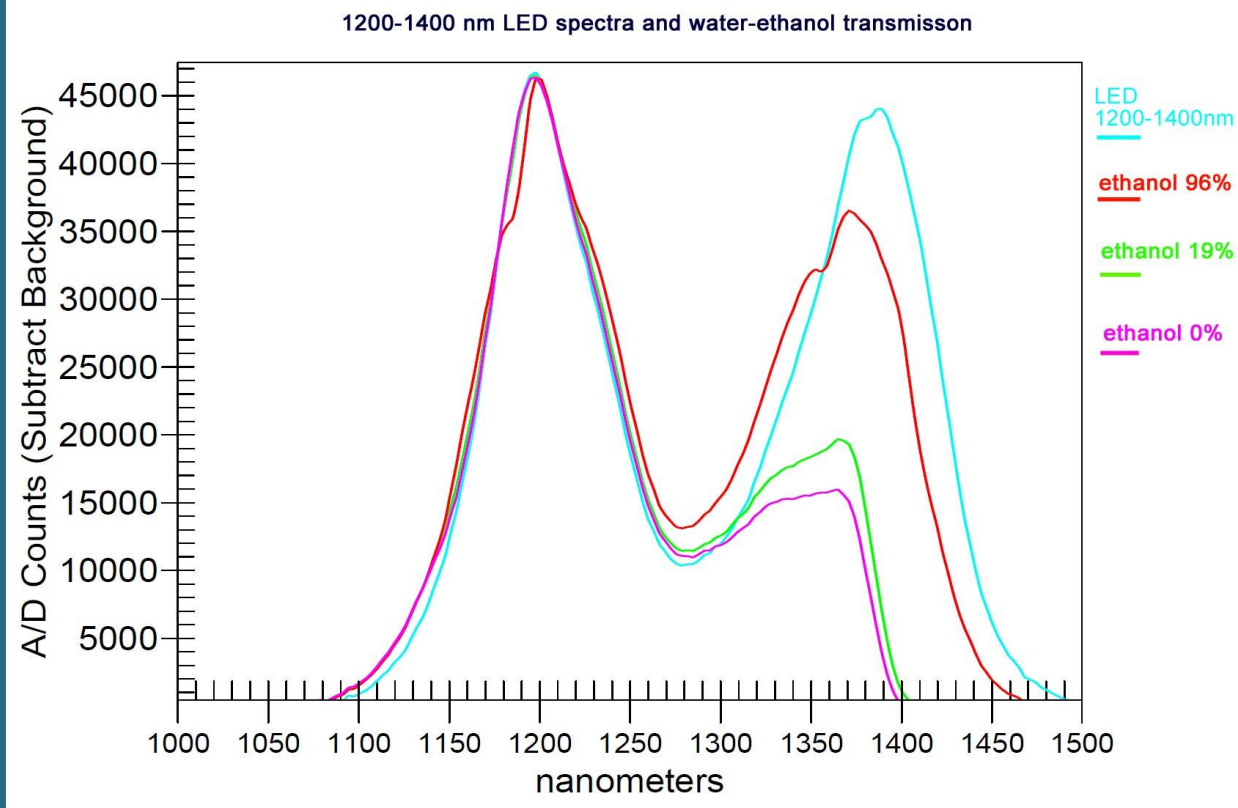
1200-1400 nm LED spektruma víz-etanol elegy
relatív transzmissziója

Etanol-víz méréshez LED

Célfeladatra
kifejlesztett LED:
Miért nem 1450nm?

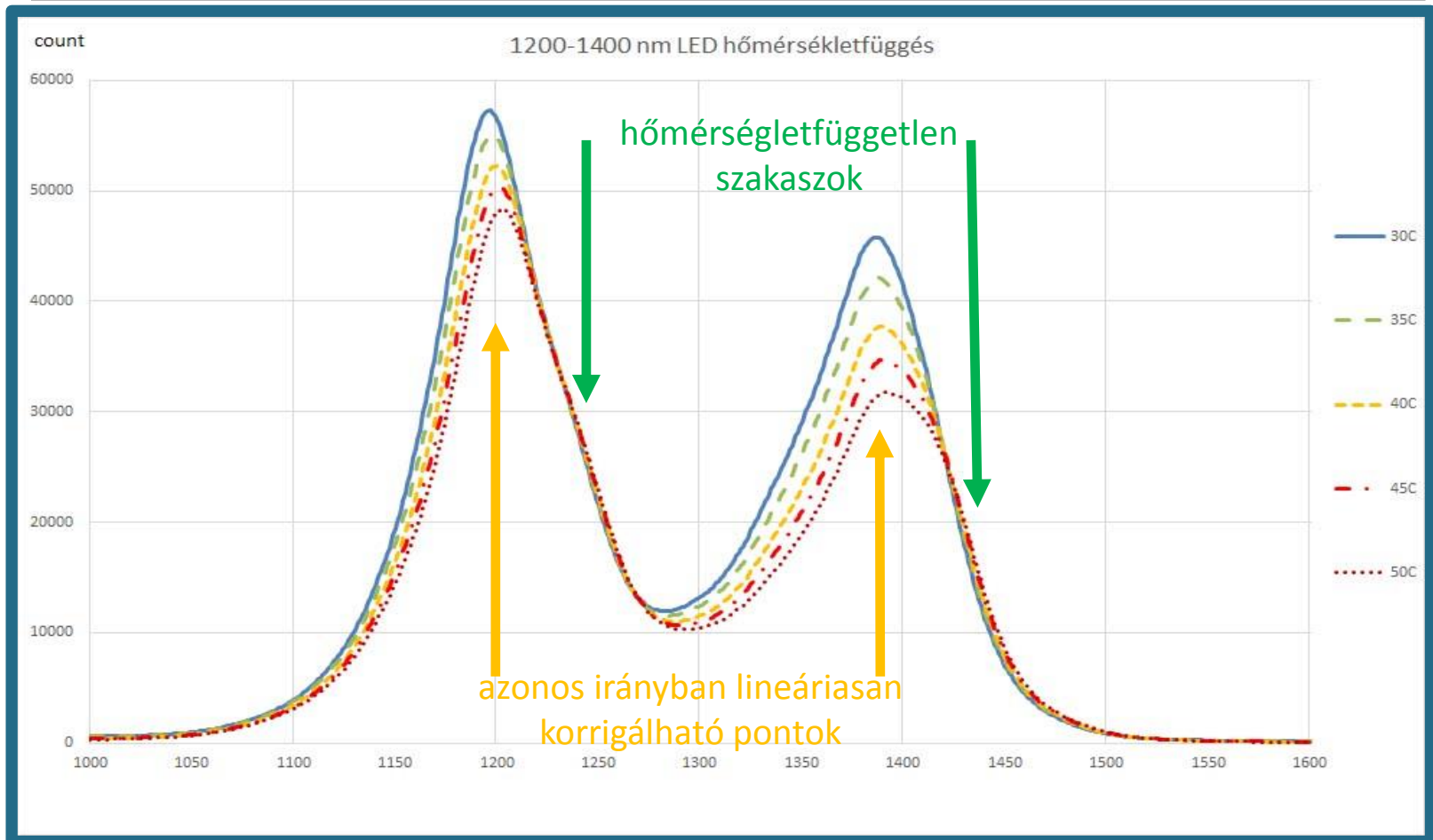
Víz abszorpciós csúcs
1450-nél $\rightarrow$ 0
intenzitás

LED spektruma
„kilógna” a
legnagyobb
meredekségű (1390-
1400 nm) szakaszból

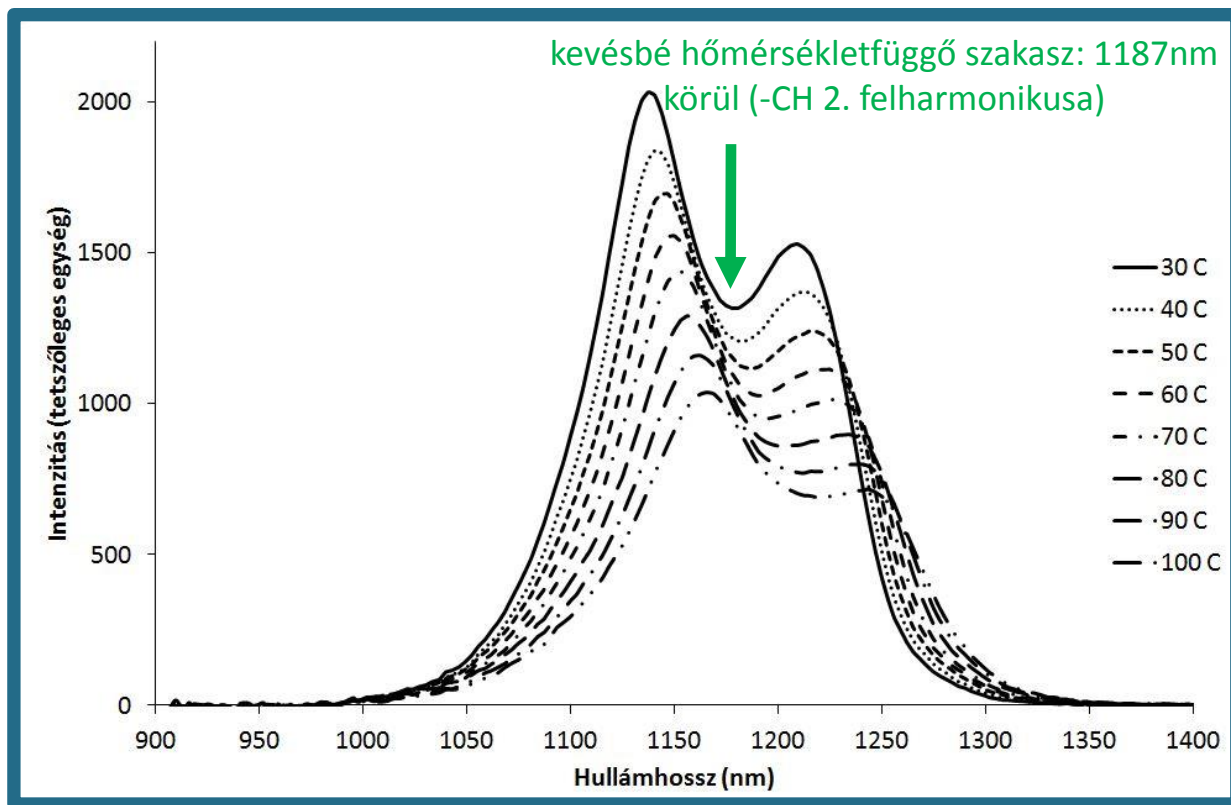

1200-1400 nm LED spektruma és ezzel mért víz-
etanol elegy transzmissziója néhány etanol
koncentráció esetén

1200-1400 nm LED hőmérsékletfüggése

1150-1220 nm LED hőmérsékletfüggése

Alkalmazási lehetőségek

- Emberi szövetek, szerves növényi anyagok
- C-H kötések 1. és 2. felharmonikusán (1200nm és 1700nm körül)
  - a szerves vegyületek optikai abszorpciója nagyobb, mint a vízé
- O-H csoportok és a víz abszorpciója az 1400-1500nm-es tartományban jelentős
  - biológiai minták minőségi és mennyiségi analízise
- Együttes jelenlét esetén is meghatározható a koncentráció
  - kis koncentráció esetén, víz abszorpciója miatt az 1350-1450nm-en kívüli tartományban mérve
  - szerves anyagokban oldott kis mennyiségű víz kimutatása esetén az 1350-1450nm tartományban mérve

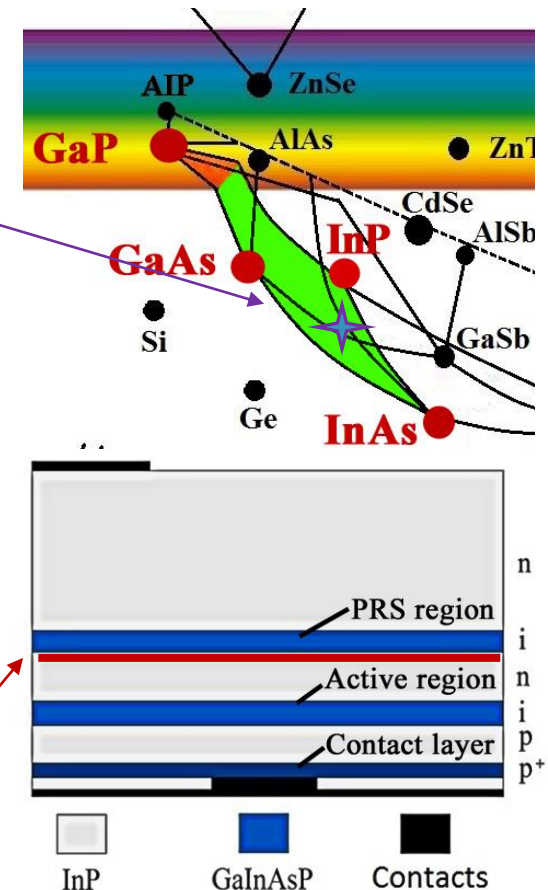
Növesztési körülmények

Növesztési hőmérséklet

- Elegendési korlát a növesztési hőmérséklet meghatározásában döntő
- 1400nm: már **mind a négy összetevőből relatív sok van**
- A fázisszeparáció elkerülése érdekében növesztéskor magasabb hőmérséklet kell
- 600-650°C szokásos hőmérséklet, itt 645°C
- Lumineszcens réteg kevésbé érzékeny a növesztési hibákra, alacsonyabb hőmérsékleten kivált kristályok kevésbé csökkentik a hatásfokot, mint p-n átmenetben, visszaoldódási hajlamot ugyanakkor csökkenti.

Visszaoldódás

- A lumineszkáló réteget követően **visszaoldásgátló réteg** növesztése (praktikusan 1200nm összetétellel).

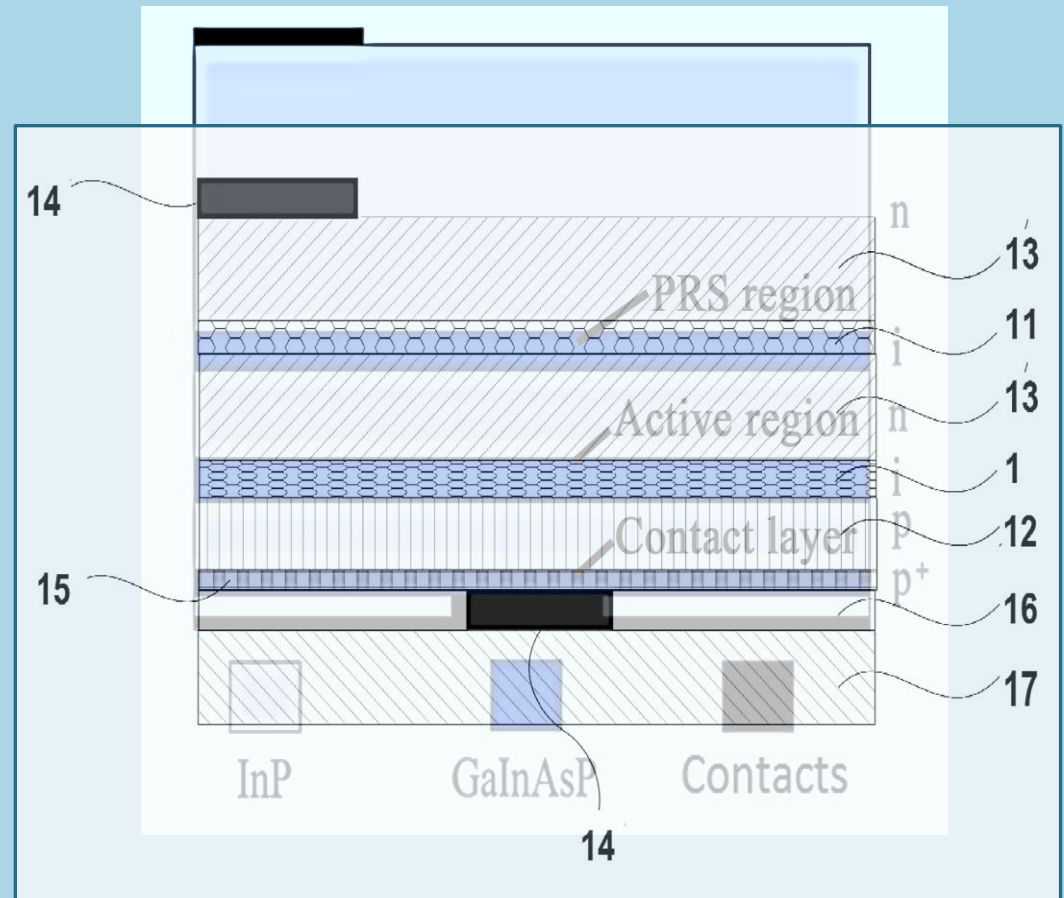
Sávszélesítés lumineszkáló réteggel

A kontaktusréteg alatt körben szigetelő van

A kis kinyitott kontaktuson nagy áramsűrűség -> nagy sugárzási intenzitás

A hőelvezető felület nagy, a hőellenállás kicsi -> az aktív réteg kevésbé melegszik

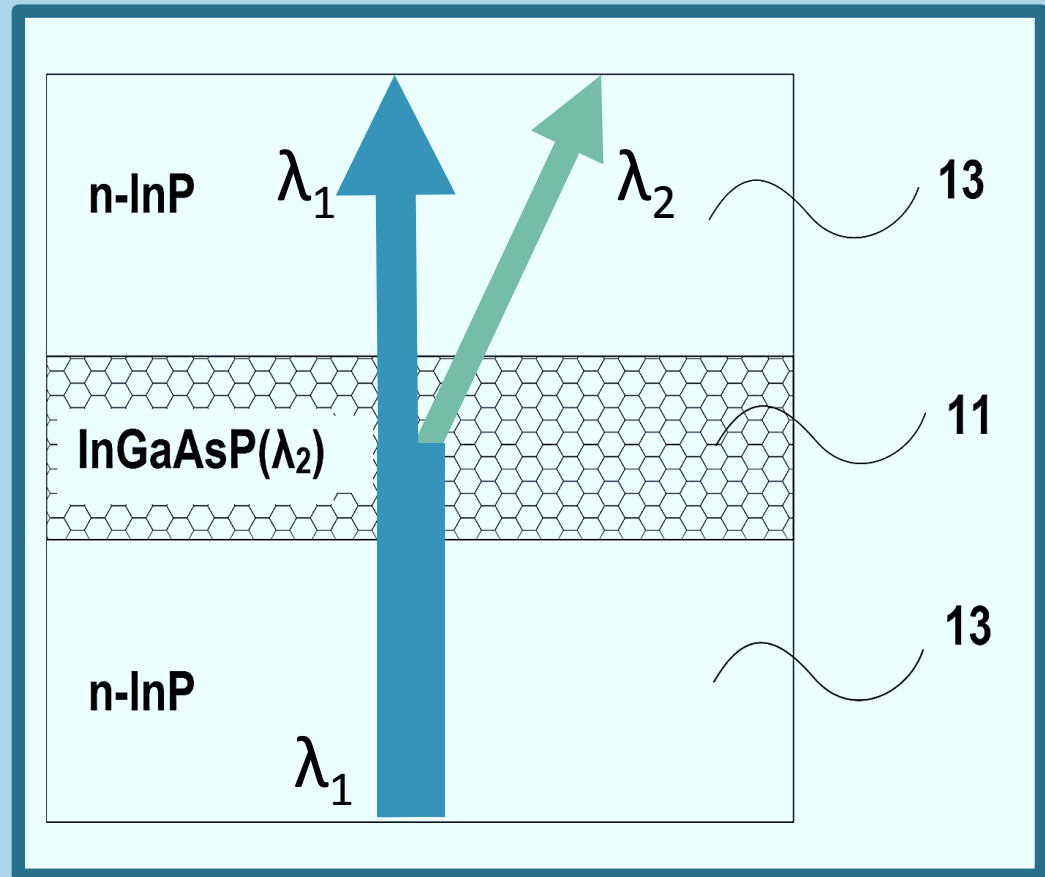
A sugárzási kúpszög 2-3°, a sugárzás nagyon jól irányítható

Hullámhossz konverter két lumineszkáló réteggel

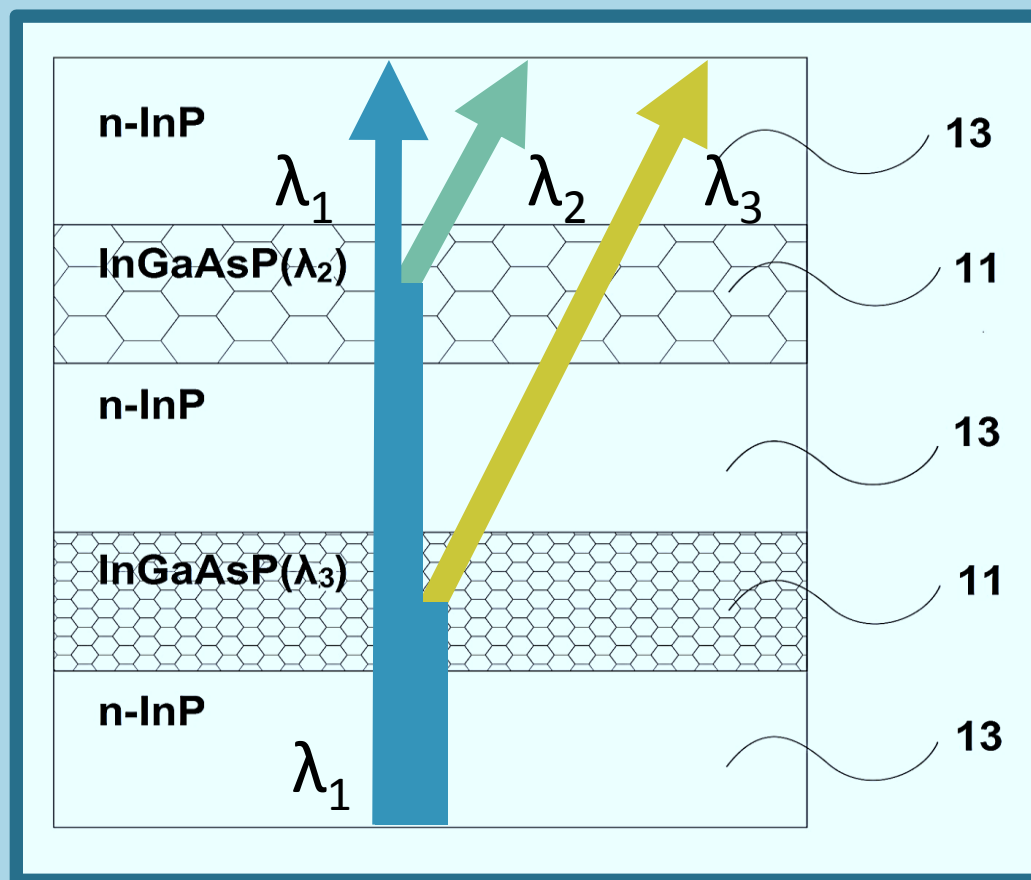
Nincs külön abszorpciós és emissziós réteg

$$\lambda_1 < \lambda_2$$

Hullámhossz konverter két lumineszkáló réteggel

Nincs külön abszorpciós és emissziós réteg

$$\lambda_1 < \lambda_2 < \lambda_3$$

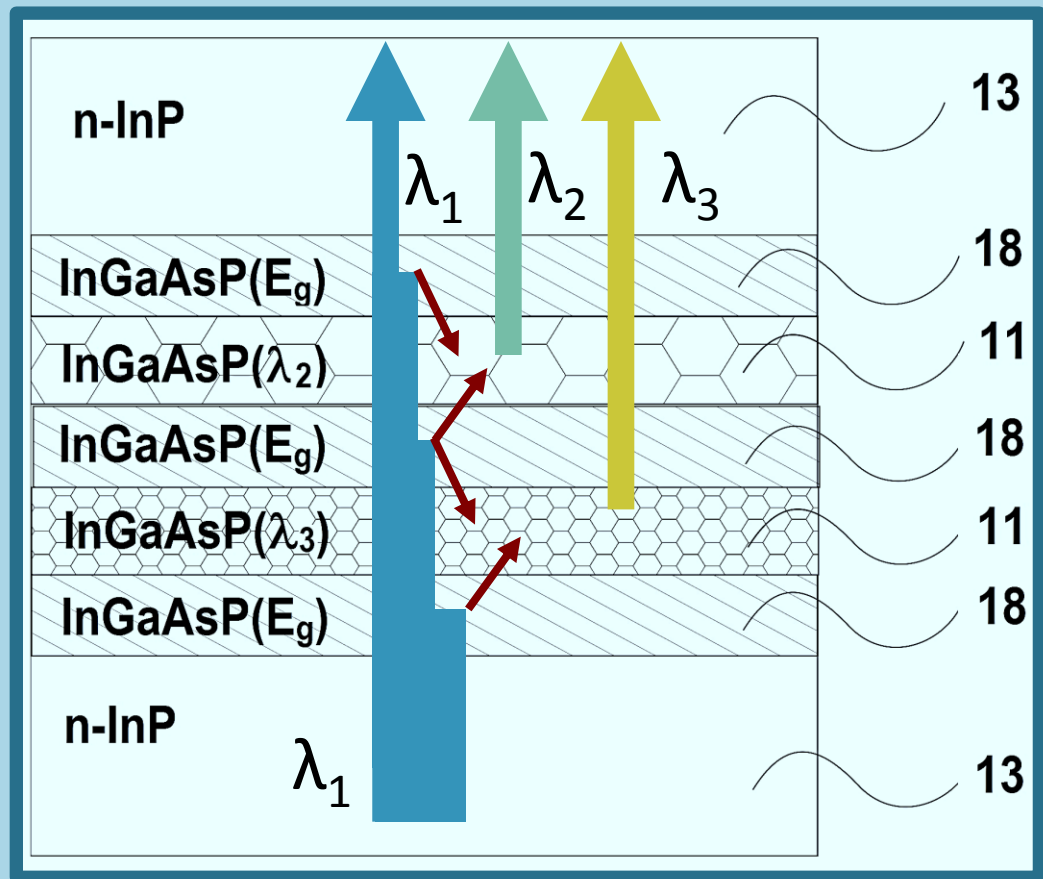
Hullámhossz konverter két lumineszkáló réteggel

Külön abszorpciós és két beágyazott emissziós réteg

A emissziós rétegek is abszorbeálnak, de a kis rétegvastagság miatt ez elhanyagolható

Az abszorpciós rétegek potenciálját szerepét is betöltik

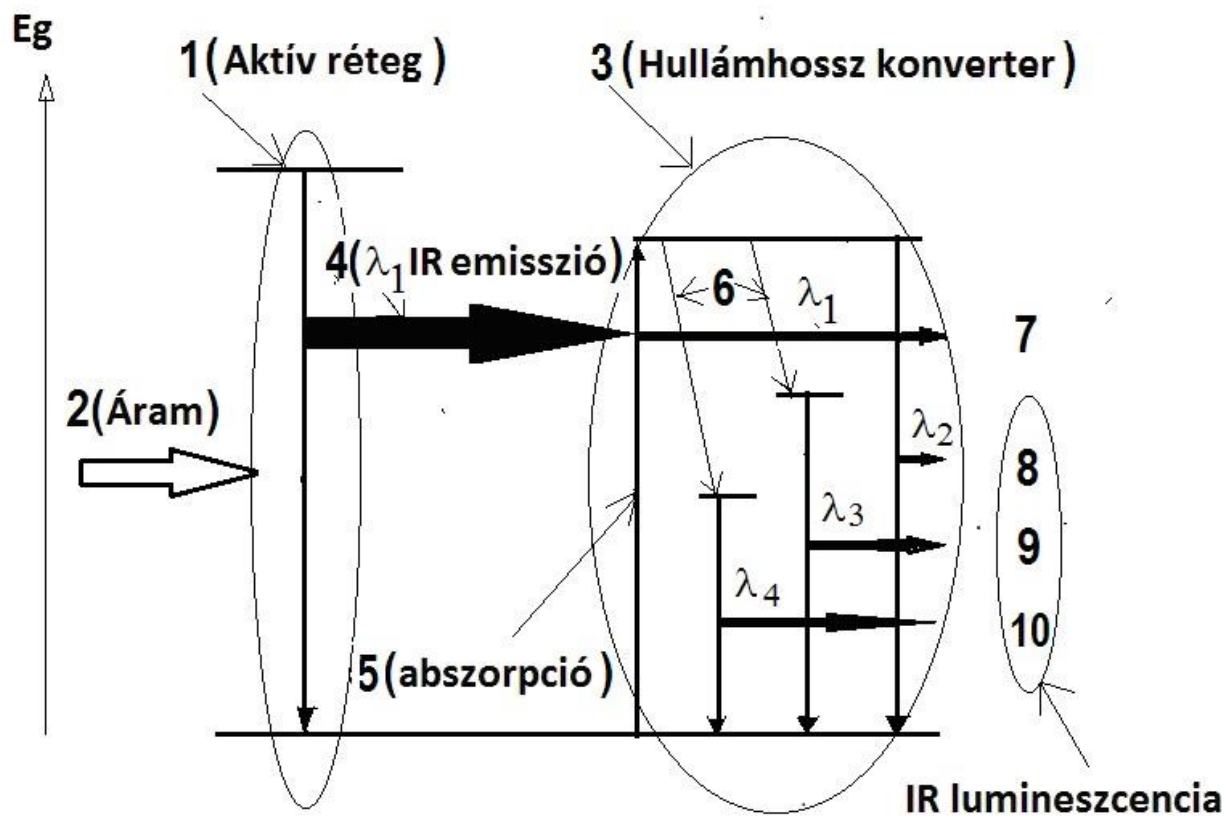
Az abszorpciós réteg egyben visszavisszaverő réteg is

$$\lambda_1 < \lambda_2 < \lambda_3$$

A szabad töltéshordozók a szabad úthosszokon belül a szomszédos (kisebb tiltott sávú) emissziós sávba diffundálnak

Energiaátmenetek az összetett hullámhosszkonverteres LED-ben

$$\lambda_1 < \lambda_2 < \lambda_3 < \lambda_4$$

1230-1650 nm hullámhossz- konverteres LED réteg- szerkezete

X-EDS SEM koncentráció mérés

(X-ray Energy Dispersive
Spectroscopy)

Dr. Cesare Frigeri (Istituto
CNR-IMEM, Parma)
segítségével

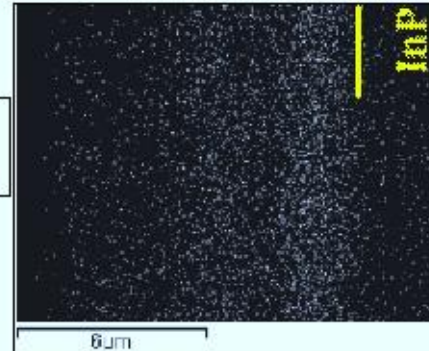
Map
of **In**

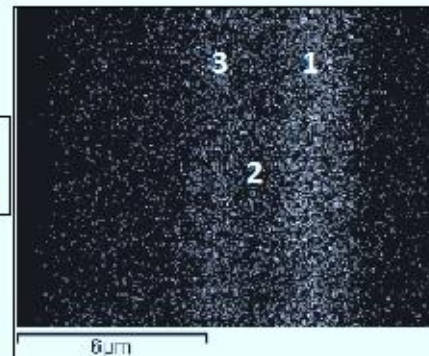
Map
of **P**

Map
of **Ga**

Map
of **As**

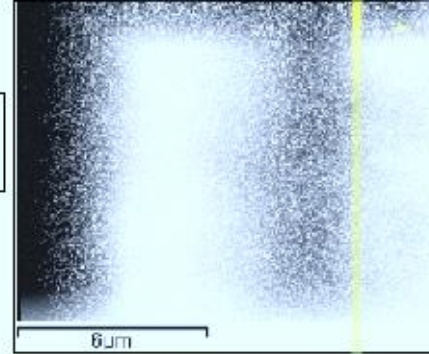

1230-1650 nm hullámhossz- konverteres LED réteg- szerkezete

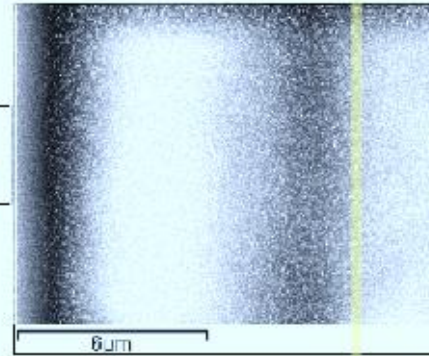
X-EDS SEM mérés

kontraszt-
kiemeléssel

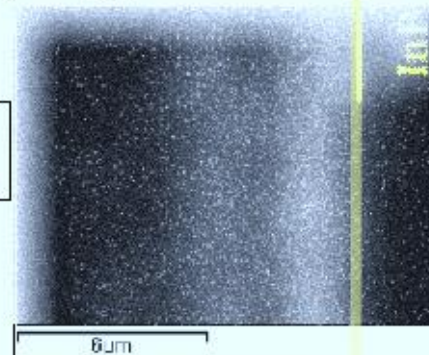
Map
of **In**

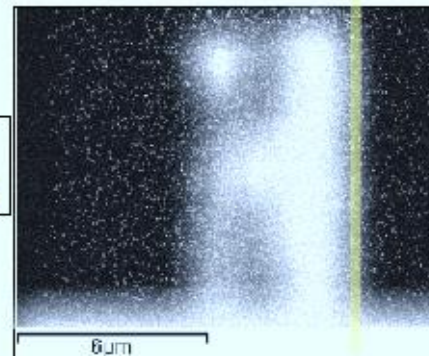
Map
of **P**

Map
of **Ga**

Map
of **As**

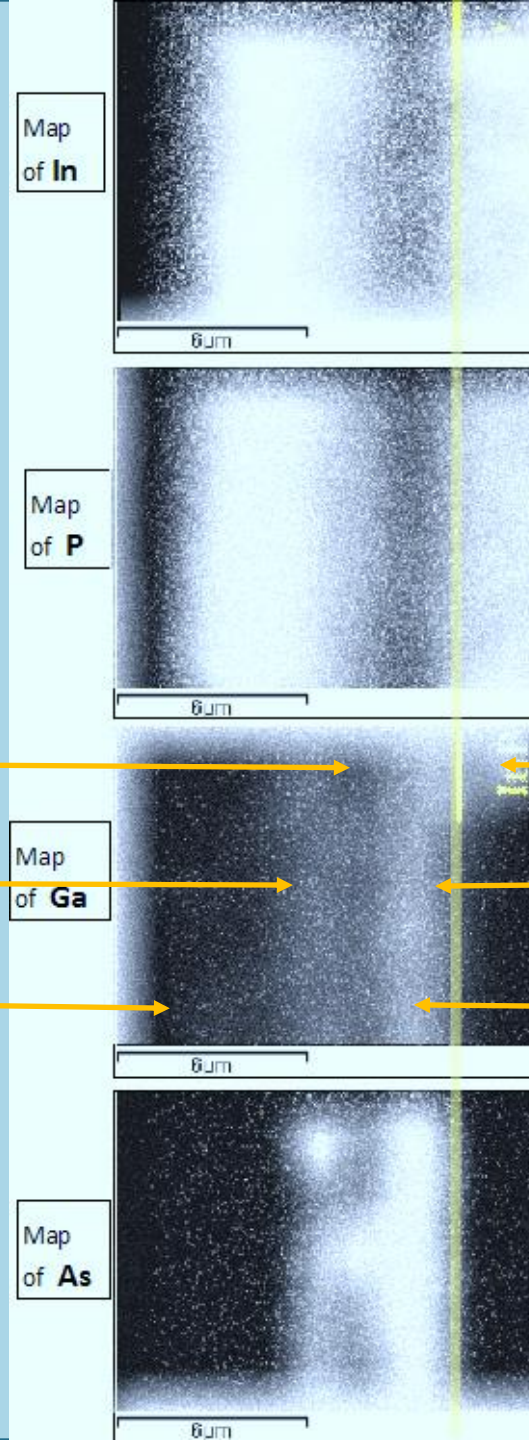

1230-1650 nm hullámhossz- konverteres LED réteg- szerkezete

X-EDS SEM mérés

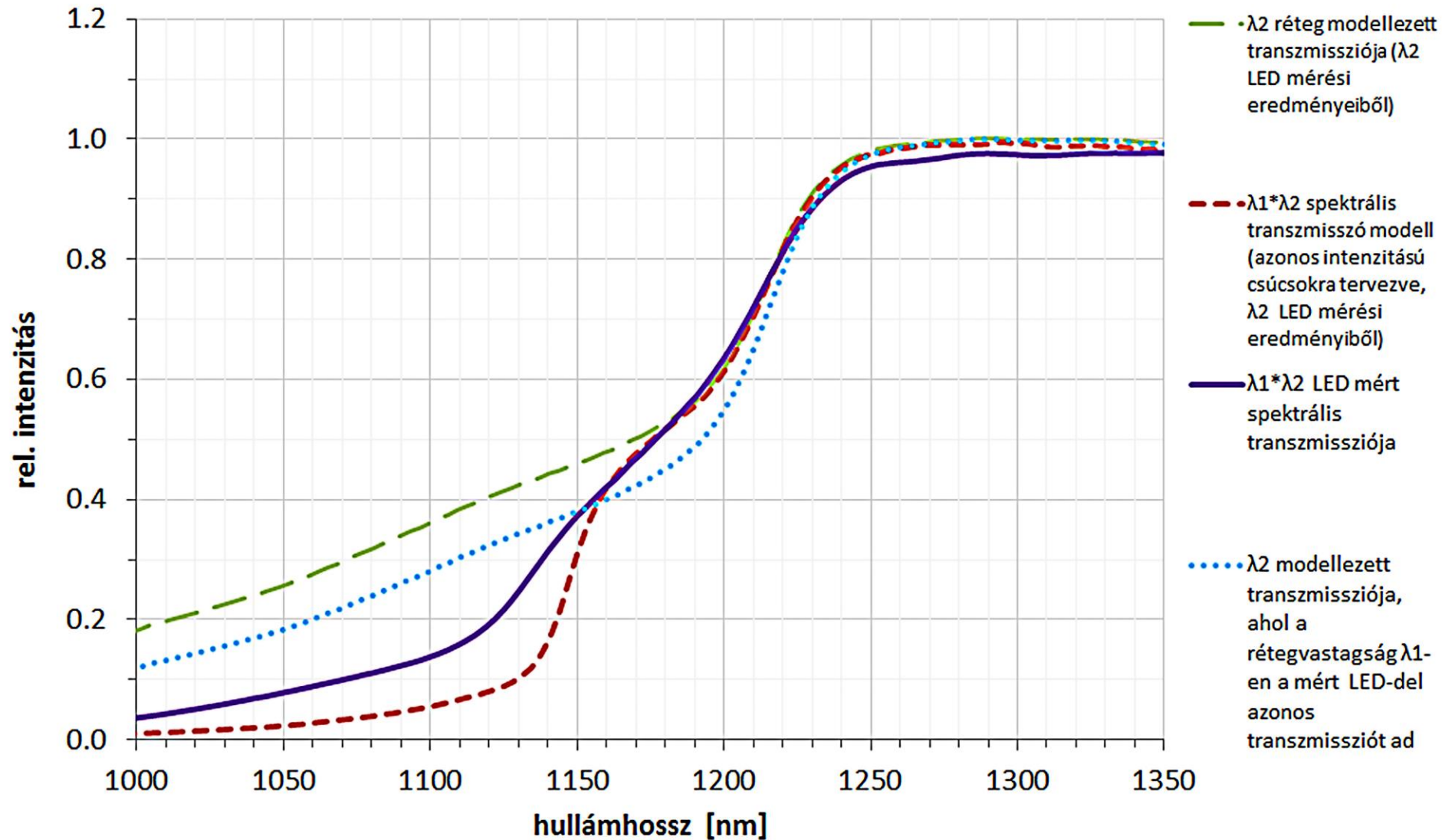
kontraszt-
kiemeléssel

határoló
réteg
aktív
réteg
határoló
réteg

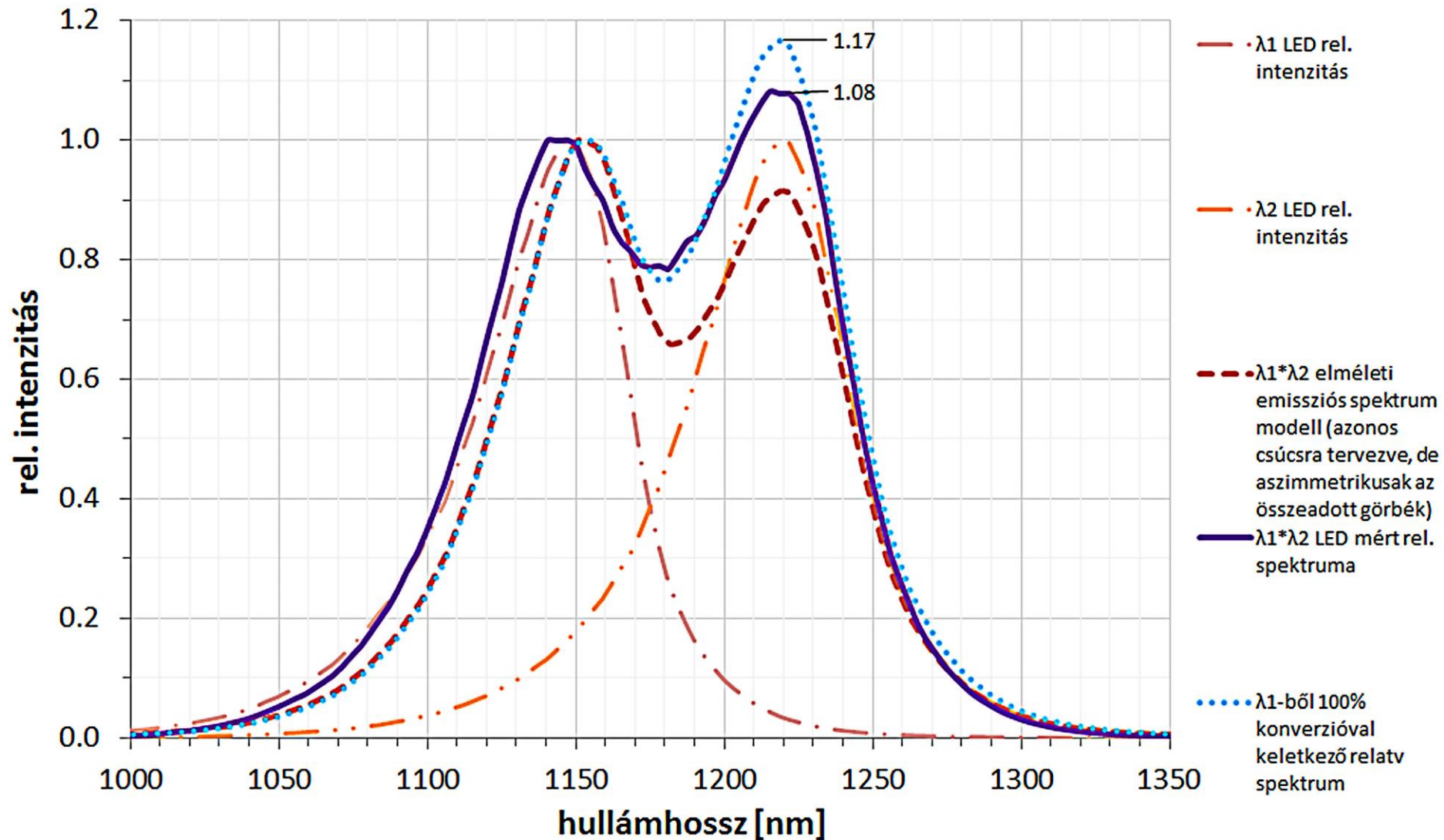
puffer
réteg
lumineszkáló
réteg
abszorpciós
réteg

Transzmisszók - 1150-1220 LED tervezése

Sugárzási intenzitás - 1150-1220 LED tervezése

Kitűzött feladatok voltak a 4. félévre

- ✓ mérési sorozatok a bemutatott 1200-1400 nm LED-del
- ✓ 1200-1650 nm szénhidrogén mérésekre alkalmas LED növesztése, vizsgálata (hőmérsékletfüggés, áramfüggés, mintákon mérési sorozatok)
- ✓ elektronmikroszkópos szerkezeti kép, a várt növesztési rétegvastagságokkal összehasonlítás
- ✓ eredmények feldolgozása
- publikációk

Tantárgyak

- Szilárdtest fényforrások és alkalmazásaik (Horváth Zsolt József) {6 kr}
- Polimerek alkalmazása a mikrotechnológiában (Csikósné Pap Andrea Edit) {6 kr}
- Kutatás IV. (Félvezető fényforrások kutatása és kissorozatú gyártása) {10 kr}
- Beszámoló IV. {6 kr}

Helyzet:

- tanulmányi 51 / 48
  - beszámolók 24 / 44
  - kutatási projekt 40 / __
  - oktatás 45 / 45
  - publikáció 16 / 50
- összesen 176 / 180

Munkaterv az 5. félévre

- Több lumineszkáló réteggel készített LED-ek mérése
  - sugárzási intenzitás
  - növesztett szerkezetek abszorpcióinak mérése
  - rétegvastagságok mérése elektronmikroszkóppal
- Eredmények feldolgozása
- Publikáció
- Publikáció
- Publikáció

A dark, tunnel-like interior with a bright light at the end, overlaid with text.

Köszönöm a figyelmet!

NÁDAS JÓZSEF